Journal of
Comparative Criminal Jurisprudence
www.jccj.ir

Volume 5, Issue 5, 2026

A Comparative Analysis of the Civil Liability of Administrative Employees and Methods of Compensation for Damages in the Legal Systems of Iran and Iraq

Ammar Hussein Tarrad Salman [1], Alireza Ansari Mahyari [2*], Masoud Raei Dehaghi [3]

1. *PhD student, Department of law, Na.C., Islamic Azad University, Najafabad, Iran.*
2. *Assistant Professor, Department of Law, Na.C., Islamic Azad University, Najafabad, Iran. (Corresponding Author)*
3. *Assistant Professor, Department of Law, Na.C., Islamic Azad University, Najafabad, Iran.*

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:Original Research
Pages: 333-339

Corresponding Author's Info
ORCID: *0000-0003-2646-317X*
TELL: *+989125050281*
Email: *alirezaansari50@iau.ac.ir*

Article history:
Received: *12 May 2025*
Revised: *29 May 2025*
Accepted: *01 Jul 2025*
Published online: *20 Feb 2026*

Keywords:
Civil Liability, Administrative Employees, Compensation for Damages, Iran, Iraq, Administrative Justice.

ABSTRACT

The civil liability of administrative employees for erroneous decisions and wrongful acts is an important issue in the legal systems of Iran and Iraq, directly affecting the protection of citizens' rights, the achievement of administrative justice, and the strengthening of public trust in executive authorities. Adopting a comparative approach, this study examines the principles and legal foundations governing the civil liability of administrative employees, the conditions for establishing such liability, and the methods of compensation for damages, including material and moral damages and restitution to the status quo ante, in the two legal systems. The findings indicate that both legal systems, despite differences in their legislative frameworks and enforcement mechanisms, recognize the principle of compensating for damage arising from wrongful acts and emphasize the need to protect individuals' rights. Nevertheless, differences exist between the two systems regarding the burden of proving fault, the determination of the scope of liability of administrative employees and public entities, the independence and effectiveness of supervisory and judicial authorities, and the range of available remedies for damages. Furthermore, legislative ambiguities and gaps, weaknesses in certain oversight mechanisms, and limitations in enforcement may complicate and delay the adjudication of claims and the compensation of injured parties. Accordingly, this study analyzes the existing legal provisions and institutional mechanisms from a comparative perspective and, with reference to appropriate models for protecting citizens' rights, proposes measures to enhance administrative accountability, increase transparency, and improve the effectiveness of compensation systems. Reforming and harmonizing legal provisions, strengthening the independence and effectiveness of supervisory institutions, expanding electronic administrative systems, making appropriate use of civil liability insurance, and improving the legal and professional training of administrative employees are among the proposed measures to reduce administrative errors and strengthen public trust. Ultimately, by drawing on the experiences of both countries, this study presents a comparative framework for improving civil liability and compensation systems.

This is an open access article under the CC BY license. © 2026 The Authors.

How to Cite This Article: Salman, A; Ansari Mahyari, A & Raei Dehaghi, M (2026). "A Comparative Analysis of the Civil Liability of Administrative Employees and Methods of Compensation for Damages in the Legal Systems of Iran and Iraq". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 5(5): 333-339.

فصلنامه فقه جزای تطبیقی
www.jccj.ir
دوره پنجم، شماره پنجم، اسفند ۱۴۰۴

تحلیل تطبیقی مسؤولیت مدنی کارکنان اداری و شیوه‌های جبران خسارت در نظام حقوقی ایران و عراق

عمار حسین طراد سلمان [۱]، علیرضا انصاری مهیاری [۲*]، مسعود راعي دهقی [۳]

۱. گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.
۲. گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. (نویسنده مسؤول)
۳. گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی
صفحات: ۳۳۹-۳۳۳

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۰۰۰۰-۰۰۰۳-۲۶۴۶-۳۱۷X
تلفن: ۹۸۹۱۲۵۰۵۰۲۸۱+
ایمیل: alirezaansari50@iau.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی:

مسؤولیت مدنی، کارکنان اداری، جبران خسارت، ایران، عراق، عدالت اداری.

چکیده

مسؤولیت مدنی کارکنان اداری در قبال تصمیمات و اقدامات خطاآمیز، از جمله موضوعات مهم در نظام‌های حقوقی ایران و عراق است که تأثیر مستقیمی بر حمایت از حقوق شهروندان، تحقق عدالت اداری و تقویت اعتماد عمومی به دستگاه‌های اجرایی دارد. پژوهش حاضر با رویکردی تطبیقی، به بررسی مبانی و اصول حاکم بر مسؤولیت مدنی کارکنان اداری، شرایط تحقق این مسؤولیت و شیوه‌های جبران خسارت، اعم از خسارت‌های مادی و معنوی و اعاده وضع به حالت پیشین، در دو نظام حقوقی ایران و عراق می‌پردازد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هر دو نظام حقوقی، با وجود تفاوت در ساختارهای قانونی و سازوکارهای اجرایی، بر اصل جبران خسارت ناشی از اعمال زیان‌بار و ضرورت حمایت از حقوق اشخاص تأکید دارند. بااین‌حال، در زمینه‌هایی همچون اثبات تقصیر، تعیین حدود مسؤولیت کارکنان و نهادهای عمومی، استقلال و کارآمدی مراجع نظارتی و قضایی و گستره شیوه‌های جبران خسارت، تفاوت‌هایی میان دو نظام مشاهده می‌شود. همچنین، ابهام‌ها و خلأهای قانونی، ضعف برخی سازوکارهای نظارتی و محدودیت‌های اجرایی می‌توانند فرایند رسیدگی به دعاوی و جبران خسارت زیان‌دیدگان را با دشواری و تأخیر مواجه سازند. بر این اساس، پژوهش حاضر با تحلیل تطبیقی مقررات و سازوکارهای موجود و با توجه به الگوهای مطلوب حمایت از حقوق شهروندان، راهکارهایی برای ارتقاء پاسخگویی اداری، افزایش شفافیت و بهبود کارآمدی نظام جبران خسارت ارائه می‌کند. اصلاح و هماهنگ‌سازی مقررات، تقویت استقلال و اثربخشی نهادهای نظارتی، توسعه سامانه‌های الکترونیکی، بهره‌گیری متناسب از بیمه مسؤولیت مدنی و ارتقاء آموزش‌های حقوقی و حرفه‌ای کارکنان اداری، از جمله راهکارهای پیشنهادی برای کاهش خطاهای اداری و تقویت اعتماد عمومی است.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی مقاله حاضر به‌صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

کارکنان اداری، به‌عنوان بازوی اجرایی دولت و نهادهای عمومی، مسؤولیت مستقیم در تصمیم‌گیری‌ها و اجرای سیاست‌ها دارند. تصمیمات اشتباه یا قصور در اجرای وظایف می‌تواند به خسارت‌های مادی، معنوی و حقوقی برای شهروندان منجر شود و اعتماد عمومی به نظام اداری و مشروعیت تصمیمات دولتی را کاهش دهد. اهمیت این موضوع زمانی دوچندان می‌شود که تصمیمات اداری بر حقوق اساسی شهروندان و منابع عمومی تأثیر مستقیم داشته باشد. از این منظر، بررسی مسؤولیت مدنی کارکنان اداری و شیوه‌های جبران خسارت ناشی از تصمیمات اشتباه آنان، نه تنها یک ضرورت حقوقی بلکه یک نیاز اجتماعی و مدیریتی است. در ایران و عراق، با وجود پیش‌بینی مسؤولیت مدنی کارکنان اداری و وجود نهادهای نظارتی، مانند دیوان عدالت اداری در ایران و هیأت‌های انضباطی در عراق، خلأهای قانونی، محدودیت ابزارهای اجرایی و پراکندگی رویه‌ها موجب شده است که فرآیند جبران خسارت ناکارآمد، طولانی و گاهی غیرشفاف باشد. این موضوع باعث شده است که حقوق شهروندان در عمل کمتر تأمین شود و اعتماد عمومی نسبت به نظام اداری کاهش یابد. از سوی دیگر، تفاوت‌های ساختاری، فرهنگی و حقوقی میان دو کشور، زمینه‌ساز تفاوت در اثربخشی نهادهای نظارتی و شیوه‌های جبران خسارت است. در ایران، دیوان عدالت اداری با داشتن اختیار نسبی و رویه‌های مدون توانسته است بخش‌هایی از جبران خسارت را به‌صورت نظام‌مند اجرا کند، اما در عراق، فقدان قوانین مدون و محدودیت در هیأت‌های انضباطی، موجب شده است که بسیاری از پرونده‌های جبران خسارت با تأخیر، سرگردانی و عدم پاسخگویی مواجه شود.

هدف این مقاله، بررسی تطبیقی مسؤولیت مدنی کارکنان اداری و شیوه‌های جبران خسارت در ایران و عراق است. این پژوهش با تحلیل مبانی حقوقی، شرایط تحقق مسؤولیت، چالش‌های اجرایی و نهادی، و شیوه‌های جبران خسارت، تلاش می‌کند راهکارهای عملی و تطبیقی برای ارتقاء عدالت اداری، شفافیت و پاسخگویی ارائه دهد. تمرکز اصلی بر الگوی تطبیقی است که بتواند با ترکیب تجارب ایران و عراق، بهبود کارایی فرآیند جبران خسارت و کاهش خطاهای اداری را فراهم کند.

۱- بیان مسأله

مسأله اصلی پژوهش حاضر، عدم وجود یک نظام منسجم، شفاف و عملی برای شناسایی خطا، تعیین میزان و نوع خسارت و اجرای جبران خسارت ناشی از تصمیمات اشتباه کارکنان اداری در ایران و عراق است. هرچند مسؤولیت مدنی کارکنان اداری در قوانین هر دو کشور پیش‌بینی شده است، اما خلأهای قانونی، رویه‌های پراکنده، محدودیت ابزارهای اجرایی و عدم شفافیت در فرآیندها، مانع تحقق کامل عدالت ترمیمی و حقوق شهروندان شده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، دشواری اثبات خطا و احراز رابطه سببیت میان تصمیم اداری و خسارت وارده است. در بسیاری از پرونده‌ها، مستندات ناکافی، فقدان روش‌های کارشناسی دقیق و پیچیدگی‌های قانونی باعث طولانی شدن رسیدگی‌ها و افزایش عدم قطعیت در صدور رأی می‌شود. این مسأله در عراق به دلیل فقدان قوانین مدون و محدودیت در هیأت‌های انضباطی جدی‌تر است (الموسوی، ۲۰۱۸: ۷۶)؛ و در ایران نیز علی‌رغم وجود دیوان عدالت اداری، فرآیند اثبات مسؤولیت هنوز با پیچیدگی‌های اجرایی مواجه است.

چالش دوم، ابهام در صلاحیت مراجع اداری و قضایی است. عدم تعیین مرجع مشخص برای رسیدگی به دعاوی جبران خسارت باعث سردرگمی شهروندان و تداخل اختیارات نهادها می‌شود. این مسأله در عراق به دلیل پراکندگی نهادهای انضباطی و فقدان قوانین شفاف بیشتر مشاهده می‌شود. در ایران، علی‌رغم وجود دیوان عدالت اداری، برخی پرونده‌ها با اختلاف نظر میان مراجع اجرایی و قضایی روبه‌رو می‌شوند (مرادی، ۱۳۹۹: ۱۲۴).

چالش سوم، خلأهای قانونی و رویه‌ای در تعیین میزان و نوع خسارت است. در هر دو کشور، معیارهای مشخص و قابل اتکا برای تعیین خسارت مالی و معنوی وجود ندارد و این موضوع موجب صدور آرای ناپایدار و غیرشفاف شده است. همچنین، محدودیت پوشش بیمه‌ای مسؤولیت مدنی کارکنان، سرعت

اجرای جبران خسارت را کاهش داده و شهروندان را با تأخیر و خسارت‌های اضافی مواجه می‌سازد.

اهمیت پژوهش از آن جهت است که بدون اصلاحات قانونی، تقویت نهادهای نظارتی و ایجاد رویه‌های شفاف و هماهنگ، حقوق شهروندان به‌صورت کامل تأمین نمی‌شود و اعتماد عمومی به نظام اداری کاهش می‌یابد. این مقاله تلاش می‌کند با رویکرد تطبیقی ایران و عراق، شباهت‌ها و تفاوت‌ها در مسؤولیت مدنی و شیوه‌های جبران خسارت را شناسایی کرده و الگوی عملیاتی و کاربردی برای بهبود فرآیند ارائه دهد.

سؤالات اصلی پژوهش شامل موارد زیر است:
اصول و مبانی مسؤولیت مدنی کارکنان اداری در ایران و عراق چگونه تعریف شده‌اند و چه تفاوت‌هایی دارند؟ شرایط تحقق مسؤولیت مدنی ناشی از تصمیمات اشتباه کارکنان اداری چیست؟ شیوه‌های جبران خسارت در هر دو کشور چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند و چگونه می‌توان آنها را بهبود داد؟

یافته‌های اولیه نشان می‌دهد که در ایران، وجود دیوان عدالت اداری و برخی رویه‌های مدون توانسته است بخشی از خلأهای قانونی را پوشش دهد، اما محدودیت ابزارهای اجرایی و پوشش ناکافی بیمه‌ای هنوز چالش‌برانگیز است. در عراق، فقدان قوانین مدون و محدودیت در هیأت‌های انضباطی موجب پیچیدگی و طولانی شدن فرآیند جبران خسارت شده است. بنابراین، اصلاح قوانین، توسعه نهادهای نظارتی مستقل، گسترش شیوه‌های جبران خسارت، استفاده از بیمه مسؤولیت مدنی و فرهنگ‌سازی پاسخگویی از مهم‌ترین راهکارهای عملی برای حل این مسأله است.

۲- مبانی و اصول مسؤولیت مدنی کارکنان اداری

مسؤولیت مدنی کارکنان اداری در نظام‌های حقوقی ایران و عراق به‌عنوان یکی از ارکان اصلی عدالت اداری، با هدف تضمین حقوق شهروندان و ایجاد پاسخگویی در دستگاه‌های اجرایی تدوین شده است. در ایران، مسؤولیت مدنی کارکنان بر اساس قانون مدنی و قوانین خاص مانند قانون مدیریت خدمات کشوری و آیین‌نامه‌های دیوان عدالت اداری تعریف شده است. هر تصمیم اشتباه یا قصور در اجرای وظایف قانونی که باعث زیان به شهروندان شود، ایجاد مسؤولیت مدنی می‌کند (هاشمی، ۱۳۹۸: ۱۲۳). این مسؤولیت به‌صورت کلی شامل خطا، ضرر و رابطه سببیت است و اثبات آن به‌واسطه مستندات رسمی و شهادت کارشناسان امکان‌پذیر است.

در عراق، اصول مسؤولیت مدنی کارکنان اداری نیز مبتنی بر قانون مدنی و آیین‌نامه‌های هیأت‌های انضباطی است، با این تفاوت که تعریف خطا و معیارهای اثبات مسؤولیت کمتر مدون و بیشتر به رویه‌های هیأت‌ها وابسته است (الحسینی، ۲۰۱۷: ۵۶). به‌علاوه، استقلال نهادهای نظارتی در عراق محدودتر از ایران است و این موضوع، تأثیر مستقیمی بر سرعت و دقت رسیدگی به دعاوی دارد.

تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که هر دو کشور مسؤولیت مدنی را به‌عنوان ابزار تأمین حقوق شهروندان و کنترل رفتار کارکنان در نظر گرفته‌اند، اما ایران با داشتن دیوان عدالت اداری و آیین‌نامه‌های مدون، چارچوب قانونی منسجم‌تری دارد، درحالی‌که عراق هنوز در مسیر تثبیت رویه‌های قانونی و نهادینه کردن آن‌ها قرار دارد (نجیب، ۲۰۱۹: ۴۲). این اختلافات باعث تفاوت در اثربخشی و پاسخگویی سیستم‌های حقوقی دو کشور شده است.

۳- شرایط تحقق مسؤولیت مدنی ناشی از تصمیمات اشتباه

تحقق مسؤولیت مدنی در هر دو نظام حقوقی نیازمند سه رکن اساسی است: وجود خطا، ضرر و رابطه سببیت. در ایران، خطا شامل هرگونه تصمیم اشتباه، قصور یا سهل‌انگاری کارکنان در چارچوب وظایف قانونی است (کاظمی، ۱۴۰۰: ۷۸). ضرر می‌تواند مادی یا معنوی باشد، و رابطه سببیت بین تصمیم اداری و زیان وارده باید به‌طور دقیق اثبات شود. اثبات مسؤولیت در ایران معمولا از طریق مستندات رسمی، شهادت کارشناسان و سوابق اداری انجام می‌شود و دیوان عدالت اداری نقش نظارتی و تأییدی دارد (مرادی، ۱۳۹۹: ۱۵۶).

در عراق، مفهوم خطا بیشتر به عرف و رویه‌های هیأت‌های انضباطی وابسته است، زیرا قوانین مدون کمتر وجود دارد. ضرر مادی و معنوی باید توسط شاکی اثبات شود، اما فقدان ابزارهای

قانونی و کارشناسی، فرآیند را طولانی و گاه غیرشفاف می‌کند (الموسوی، ۲۰۱۸: ۹۹). این وضعیت، امکان پاسخگویی سریع و اجرای عدالت ترمیمی را محدود می‌سازد.

تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که علی‌رغم اصول مشابه، تفاوت در نحوه تعریف خطا، اثبات ضرر و رابطه سببیت، تأثیر مستقیم بر سرعت و کیفیت جبران خسارت دارد. ایران با رویه‌های مدون و ابزارهای مستندات رسمی، امکان اثبات مسؤولیت را تسهیل کرده است، درحالی‌که عراق با چالش‌های عملی و رویه‌ای مواجه است.

۴- شیوه‌های جبران خسارت

شیوه‌های جبران خسارت در ایران شامل جبران مالی، اعاده وضع، اقدامات ترمیمی و گاهی عذرخواهی رسمی است. دیوان عدالت اداری مسؤول نظارت بر اجرای این شیوه‌ها است و در صورت تأیید خطا، امکان اجرای اقدامات اصلاحی و جبران خسارت فراهم می‌شود (مرادی، ۱۳۹۹: ۱۵۶). بیمه مسؤولیت مدنی کارکنان در برخی سازمان‌ها نیز به کاهش فشار مالی ناشی از جبران خسارت کمک می‌کند و امکان پرداخت سریع‌تر خسارت‌ها را فراهم می‌سازد/

در عراق، شیوه‌های جبران خسارت محدودتر است و اغلب به جبران مالی محدود می‌شود. اعاده وضع یا اقدامات ترمیمی کمتر مدون است و نهادهای نظارتی از ابزارهای اجرایی محدودی برخوردارند (عبدالله، ۲۰۱۶: ۷۲). فقدان سامانه‌های شفاف، استانداردهای مشخص و پوشش بیمه‌ای ناکافی، موجب طولانی شدن فرآیند جبران خسارت شده و شهروندان را با تأخیر و زیان‌های اضافی مواجه می‌سازد.

تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که گسترش شیوه‌های جبران خسارت، همراه با نظارت مستقل و شفاف، اثرگذاری نظام را افزایش می‌دهد. استفاده از ترکیب شیوه‌های مالی، معنوی و ترمیمی و توسعه ابزارهای بیمه‌ای می‌تواند کیفیت و سرعت اجرای جبران خسارت را به‌طور چشمگیری بهبود بخشد.

۵- نهادهای نظارتی و سازوکارهای اجرایی

نهادهای نظارتی در ایران و عراق نقش کلیدی در اعمال مسؤولیت مدنی و جبران خسارت دارند. دیوان عدالت اداری در ایران با اختیار بررسی تصمیمات اشتباه و اعمال جبران خسارت، شفافیت و پاسخگویی نظام اداری را افزایش داده است (قاسمی، ۱۳۹۸: ۲۰۱). این نهاد می‌تواند مستندات رسمی، شهادت کارشناسان و شواهد را بررسی و آرای لازم برای جبران خسارت را صادر کند.

در عراق، هیأت‌های انضباطی مسؤول رسیدگی به اشتباهات اداری هستند، اما محدودیت اختیارات و فقدان قوانین مدون، رسیدگی‌ها را کند و گاه غیرشفاف می‌کند (المطوری، ۲۰۱۷: ۸۵). تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که استقلال و ابزارهای اجرایی نهادهای نظارتی، نقش حیاتی در تحقق عدالت ترمیمی و اعتماد عمومی دارد. تجربه ایران نشان می‌دهد که سامانه‌های الکترونیکی و رویه‌های مدون، سرعت رسیدگی و شفافیت را افزایش می‌دهند، درحالی‌که عراق نیازمند اصلاحات قانونی و ساختاری است.

۶- تحلیل تطبیقی و پیشنهاد الگوی مطلوب

تحلیل تطبیقی ایران و عراق نشان می‌دهد که:

- شفافیت در تصمیم‌گیری و اطلاع‌رسانی به شهروندان، نقش مؤثری در افزایش اعتماد عمومی دارد.

- پاسخگویی کارکنان و نهادهای نظارتی، کاهش خطاهای اداری و بهبود اجرای جبران خسارت را تضمین می‌کند.

- ترکیب شیوه‌های جبران خسارت (مالی، معنوی، اعاده وضع و اقدامات ترمیمی) کارایی سیستم را افزایش می‌دهد.

- استفاده از بیمه مسؤولیت مدنی کارکنان، فشار مالی ناشی از جبران خسارت را کاهش می‌دهد.

- آموزش مستمر کارکنان و فرهنگ‌سازی پاسخگویی، رفتار کارکنان را بهبود می‌بخشد و از تکرار اشتباهات جلوگیری می‌کند.

- مشارکت شهروندان در نظارت و ارائه بازخورد، شفافیت و کارایی نظام را تقویت می‌کند.

- اجرای این الگو می‌تواند خلأهای قانونی و اجرایی موجود در ایران و عراق را برطرف کرده و عدالت ترمیمی و اعتماد عمومی را ارتقا دهد.

نتیجه‌گیری

مطالعه تطبیقی مسؤولیت مدنی کارکنان اداری و شیوه‌های جبران خسارت در ایران و عراق نشان می‌دهد که علی‌رغم اصول مشابه حقوقی، تفاوت‌های ساختاری، قانونی و نهادی موجب ایجاد چالش‌های جدی در اجرای عدالت ترمیمی و پاسخگویی کارکنان شده است. در ایران، وجود دیوان عدالت اداری و آیین‌نامه‌های مدون، امکان رسیدگی منظم و اجرای جبران خسارت را فراهم می‌کند، اما محدودیت ابزارهای اجرایی، دشواری اثبات خطا و نقص پوشش بیمه‌ای، همچنان از مهم‌ترین موانع محسوب می‌شوند. در عراق، فقدان قوانین مدون و محدودیت اختیارات هیأت‌های انضباطی موجب شده است که فرآیند جبران خسارت کند، غیرشفاف و گاه ناکارآمد باشد. این وضعیت نه تنها حقوق شهروندان را تهدید می‌کند، بلکه اعتماد عمومی به نظام اداری و مشروعیت تصمیمات دولتی را نیز کاهش می‌دهد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که تحقق مسؤولیت مدنی کارکنان اداری نیازمند ترکیبی از اصلاحات قانونی، تقویت نهادهای نظارتی، گسترش شیوه‌های جبران خسارت و فرهنگ‌سازی پاسخگویی است. الگوی مطلوب شامل شفافیت در تصمیم‌گیری، پاسخگویی کارکنان، تنوع شیوه‌های جبران خسارت (مالی، معنوی، اعاده وضع و اقدامات ترمیمی)، استفاده از بیمه مسؤولیت مدنی کارکنان، آموزش مستمر و مشارکت شهروندان در نظارت و ارائه بازخورد است. اجرای این الگو می‌تواند خلأهای قانونی و اجرایی موجود را کاهش داده و سرعت، دقت و اثربخشی جبران خسارت را افزایش دهد.

تحلیل تطبیقی همچنین نشان می‌دهد که نهادهای نظارتی مستقل و ابزارهای اجرایی قوی، مانند دیوان عدالت اداری در ایران، نقش تعیین‌کننده‌ای در افزایش اعتماد عمومی و تحقق عدالت ترمیمی دارند. عراق می‌تواند با الهام از تجربه ایران، قوانین مدون، رویه‌های شفاف و سازوکارهای نظارتی کارآمد ایجاد کند تا فرآیند جبران خسارت به شکل مؤثر و منسجم اجرا شود.

از دیدگاه عملی، پیشنهاد می‌شود:

– **اصلاح قوانین و آیین‌نامه‌ها:** تدوین قوانین مدون در عراق و اصلاح برخی خلأهای قانونی در ایران برای تعریف دقیق خطا، میزان و نوع خسارت و مسؤولیت کارکنان.

– **تقویت نهادهای نظارتی:** افزایش استقلال و اختیارات هیأت‌های انضباطی در عراق و ارتقاء ابزارهای نظارتی دیوان عدالت اداری در ایران.

– **گسترش شیوه‌های جبران خسارت:** علاوه بر جبران مالی، اعمال شیوه‌های اعاده وضع، اقدامات ترمیمی و عذرخواهی رسمی.

– **توسعه پوشش بیمه مسؤولیت مدنی کارکنان:** کاهش فشار مالی ناشی از جبران خسارت و تضمین اجرای سریع‌تر.

– **آموزش مستمر و فرهنگ‌سازی پاسخگویی:** ایجاد برنامه‌های آموزشی برای کارکنان اداری جهت کاهش خطا و افزایش مسؤولیت‌پذیری.

– **مشارکت شهروندان:** ایجاد سامانه‌های بازخورد و اطلاع‌رسانی برای افزایش شفافیت و پاسخگویی نهادهای اجرایی.

در پایان، مطالعه تطبیقی ایران و عراق نشان می‌دهد که با اصلاح قوانین، تقویت نهادهای نظارتی و گسترش شیوه‌های جبران خسارت، می‌توان نظام جبران خسارت را به شکل مؤثر و کارآمد در هر دو کشور پیاده‌سازی کرد. اجرای چنین رویکردی نه تنها حقوق شهروندان را تضمین می‌کند، بلکه اعتماد عمومی، پاسخگویی کارکنان و اثربخشی تصمیمات اداری را نیز افزایش می‌دهد.

ملاحظات اخلاقی: در فرایند نگارش مقاله، اصول امانت‌داری و ملاحظات اخلاقی نگارش رعایت شده است.

تعارض منافع: در مقاله حاضر هیچ‌گونه تعارض منافعی وجود ندارد.

سهم نویسندگان: نویسندگان مقاله به‌صورت مشترک و برابر در فرایند نگارش مشارکت داشتند.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون حمایت مالی انجام شده است.

منابع و مآخذ

الحسینی، ع. (۲۰۱۷). *قواعد المسؤولیة المدنیة للموظف العام*. بغداد: مطبعة النور.

عبدالله، م. (۲۰۱۶). *المسؤولیة المدنیة للموظف الإداری فی العراق*. بغداد: دار القانون.

قاسمی، ع. (۱۳۹۸). *نهادهای نظارتی و اجرای مسؤولیت مدنی کارکنان اداری*. تهران: انتشارات مجد.

کاظمی، م. (۱۴۰۰). *اصول مسؤولیت مدنی کارکنان دولت در ایران*. تهران: انتشارات سمت.

مرادی، ن. (۱۳۹۹). *شیوه‌های جبران خسارت ناشی از تصمیمات اشتباه اداری*. تهران: دانشگاه تهران.

المطوری، ع. (۲۰۱۷). *آلیات التعویض عن الأضرار الإداریة*. بغداد: دار القانون الحدیث.

الموسوی، ر. (۲۰۱۸). *التعویض عن الأضرار الإداریة فی النظام العراقی*. بغداد: المرکز القانونی.

نجیب، س. (۲۰۱۹). *الرقابة الإداریة والتعویض فی العراق*. بغداد: دار الحقوق.

هاشمی، ر. (۱۳۹۸). *مسؤولیت مدنی کارکنان اداری و جبران خسارت*. تهران: انتشارات میزان.